

ВУГІЛЬНА ГАЛУЗЬ І БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Толстой М. М., канд. техн. наук (вчений секретар інституту «УкрНДІпроект»)

Анотація. Статтю присвячено аналізу діяльності УкрНДІпроекту в аспекті забезпечення безпеки життєдіяльності, збереження стану природного довкілля, екології, здоров'я та якості життя людей в зонах розташування вуглевидобувних підприємств, сприяння справедливій трансформації вугільних регіонів.

Ключові слова: вугільна промисловість, екологія, безпека життєдіяльності, якість життя, охорона праці, науковий супровід, справедлива трансформація вугільних регіонів.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the activities of UkrNIIproekt in terms of ensuring life safety, preserving the state of the natural environment, ecology, health and quality of life of people in the areas where coal mining enterprises are located, promoting a just transformation of coal regions. .

Keywords: coal industry, ecology, life safety, quality of life, labor protection, scientific support, fair transformation of coal regions.

Вступ. 12 червня 2025 року виповнюється 80 років інституту «УкрНДІпроект».

Державний науково-дослідний, проектно-конструкторський і проектний інститут вугільної промисловості «УкрНДІпроект» – комплексна організація, що виконує широкий спектр науково-дослідних, проектних і конструкторських робіт.

Місія інституту – науковий супровід роботи вугільної промисловості.

Безумовно вугільна галузь надзвичайно наукоємна і, відповідно, діяльність інституту багатогранна. Лише невинний розвиток техніки і технологій вуглевидобутку є запорукою конкурентоспроможності галузі. Але сьогодні, зважаючи на тему Конференції, я волів би зосередитись лише на одному її аспекті – системній боротьбі за забезпечення безпеки життєдіяльності, збереження стану природного довкілля, екології, здоров'я та якості життя людей в районах вуглевидобутку.

Аналіз стану питання. Сучасна вугільна промисловість України нараховує сотні підприємств: діючих шахт, розрізів, збагачувальних і брикетних фабрик, відомчих ТЭЦ, котелень, різних заводів, майстерень і т.п. Сконцентровані вони на порівняно невеликій території в Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Львівській і Волинській областях. Така концентрація зумовлює значне техногенне навантаження, що виявляє себе у виснаженні і забрудненні підземних вод, рік і водойм; затопленні і заболочуванні прилеглих до підприємств територій; зневоднюванні і засоленні ґрунту; забрудненні атмосфери; вилученні значних площ зі сільськогосподарського землекористування; необоротних деформаціях земної поверхні і т.д. Незважаючи на різке зниження видобутку і переробки вугілля в останні роки в

країні щорічно виробляються десятки мільйонів тонн вугільних відходів, (основна їхня частина складається у відвалах); скидаються сотні мільйонів м³ шахтних вод; сотні тисяч тонн шкідливих речовин викидаються в атмосферу з газами котелень, сушильних і вентиляційних установок, породних відвалів, що горять і ін.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз впливу діяльності інституту «УкрНДІпроект» (зазначу госпрозрахункової організації) на забезпечення безпеки життєдіяльності, збереження стану природного довкілля, екології, здоров'я та якості життя людей в зонах розташування вуглевидобувних підприємств.

Методики, матеріали і результати досліджень. В боротьбі за мінімізацію негативного техногенного впливу вуглевидобувних підприємств на всіх стадіях діяльності – будівництва, експлуатації, ліквідації є постановка і виконання науково-дослідних робіт з екологізації процесів і технологій вугільного виробництва; охорони атмосфери, водяних і земельних ресурсів; екологічного моніторингу і способів впливу на стан довкілля; розвитку лабораторно-аналітичної бази природоохоронної діяльності і т.д. Але ці можливості за сучасних форс-мажорних обставин збройної агресії РФ вкрай обмежені. Тому в умовах реалій сьогодення на перший план виступає постійна актуалізація нормативно-методичної і правової бази, що унеможливорює нехтування збереженням стану природного довкілля, екології, забезпеченням безпеки життєдіяльності, здоров'я та якості життя людей в районах вуглевидобутку заради хижацького видобутку вугілля, інших корисних копалин. Вугілля звісно потрібно, але не за будь-яку ціну.

Інститут є головним в галузі з багатьох напрямів. Але в даному разі важливо, що він головний як зі стандартизації, сертифікації та метрології, так і з охорони довкілля. Це спрощує імплементацію досліджень цього напрямку в нормативну базу.

Так, останнім часом інститут виконав роботи: «Виконати перегляд стандарту СОУ 10.1.00174125.011:2007 «Породні відвали вугільних шахт і збагачувальних фабрик. Правила проведення гірничотехнічної рекультивациі»; «Виконати перегляд стандарту СОУ 10.1.00174125.010:2007 «Породні відвали вугільних шахт і збагачувальних фабрик. Вимоги до формування, запобігання самозайманню, розбирання і гасіння»; «Перегляд КД 12.004-93 «Металеві конструкції шахтних копрів. Вимоги до експлуатації». Є низка СОУ, перегляд яких ініційовано іншими організаціями вугільної галузі. Слушні пропозиції підтримано інститутом в межах виконання роботи «Розроблення пропозицій щодо перегляду нормативних документів та науково-методичне забезпечення виконання робіт з єдності вимірювання у вугільній промисловості (*щорічно, щоквартально*)», і вони увійшли до Плану Наукових розробок Міненерго України на відповідні роки. Ці точкові, здавалось хаотичні, оновлення нормативної бази разом з вже виконаними напередодні звітнього періоду нормативними документами, зокрема і інституту, такими, як, наприклад,

«Розроблення методики визначення галузевих технологічних нормативів та обсягів забруднюючих речовин (ЗР), що скидаються у водні об'єкти або подаються на очисні споруди при скидах шахтних вод підприємствами вугільної промисловості» та «Розроблення методики прогнозування екологічних і соціальних наслідків ліквідації вугільних підприємств», разом складаються в певну методологію системної мінімізації негативного техногенного впливу діяльності вуглевидобувних підприємств на екологію, забезпечення безпеки життєдіяльності, здоров'я та якості життя людей в районах вуглевидобутку. В першу чергу на такі його складові, як природне довкілля і соціальна сфера.

Інститут – комплексна організація, що має в своєму складі наукове, проектно-конструкторське і проектне відділення. Це поєднання дає ефект синергії. Наукові розробки інституту завжди мають негайне впровадження в масштабах галузі. Вони, здебільшого, ініційовані чи, як мінімум, схвалені самими підприємствами. До того ж сфера застосування рідна: УкрНДІпроект – Генеральний проектувальник будівництва всіх гірничих підприємств Львівсько-Волинського кам'яновугільного і Дніпровського буровугільного басейнів (всього 30 вугільних шахт; 12 вугільних розрізів; 9 кар'єрів з видобутку марганцю, будівельних матеріалів, графіту і сірки; шахтарські міста й селища з повною інфраструктурою об'єктів житлового і цивільного призначення тощо). Інститут забезпечує науково-технічний супровід роботи шахт в період їх експлуатації, розробляє проекти їх цивілізованого закриття після відроблення запасів. Останнім часом виконує і супроводжує проекти з ліквідації вугільних шахт, зокрема – ДП «Шахта № 1 «Нововолинська», ПрАТ «Шахта «Надія», ДП «Шахта «Зарічна», ДП «Шахта № 9 «Нововолинська». Здоров'я і якість життя, екологічна безпека і соціальний захист завжди в центрі уваги, чого вимагає, не в останню чергу зусиллями діяльності самого УкрНДІпроекту, чинне нормативно-правове поле. Зокрема згідно зі ст. 45 Гірничого Закону України ліквідація або консервація гірничого підприємства здійснюється за проектом, затвердженим власником (керівником) гірничого підприємства, який включає соціально-економічне обґрунтування, технічне рішення, пропозиції про можливе відновлення гірничих робіт, використання гірничих виробок, будівель, споруд іншого призначення, заходи, спрямовані на запобігання небезпечному впливу на інші підприємства, довкілля та людей, та який пройшов оцінку впливу на довкілля, технічну та інші види експертиз, а також погоджений в установленому законодавством порядку з органами гірничого нагляду, органами місцевого самоврядування та іншими зацікавленими органами. Прогнозовані наслідки ліквідації шахти проходять громадське обговорення в територіальній громаді, опублікування в місцевій пресі всіх рішень з цього приводу. Обов'язкові етапи календарного плану проекту ліквідації – «Оцінка впливу на навколишнє середовище» та «Роботи з отримання позитивного Звіту комплексної експертизи проекту». Останнім часом вимоги до забезпечення захисту довкілля стали жорсткішими: «Оцінка впливу на довкілля (ОВД)» та «Комплексна експертиза проекту» виконуються лише спеціалізованими організаціями. Виконавець

проекту лише імплементує в проект слушні зауваження або відстоює правоту запропонованих в проекті позицій. Більш дбайливого ставлення до збереження довкілля і забезпечення гідного соціального статусу і якості життя населення шахтарських регіонів здавалось, годі й чекати. Але ж позитивною тенденцією розвитку нормативно-правового поля в цьому аспекті є постійна його актуалізація, врахування найсучасніших запитів суспільства, досягнень науки і техніки.

Висновки. Вважаю, що діяльність УкрНДІпроекту в розглянутому аспекті загалом за даних форс-мажорних обставин є плідною, а вплив на забезпечення безпеки життєдіяльності, збереження стану природного довкілля, екології, здоров'я та якості життя людей в зонах розташування вуглевидобувних підприємств позитивним і гідним!